

Managementul riscului operațional – o abordare specifică societăților bancare

Adela Socol – Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia
e-mail: adela_socol@yahoo.com

Abstract: The key element of the proposed study is operational risk, considered to be the loss risk resulting from shortages or collapses due to procedures, persons or internal systems or external events of an organization. The definition includes the juridical risk and excludes strategic and reputational risks and can be found in the New Agreement of Capital Basel II (point 644 from the Agreement). The concept of operational risk is present in the Romanian banking environment, as foreseen at the beginning of 2004 in the Romanian banking legislation (art. 3 of the Norm BNR no. 17/2003) and considered to be the risk of loss registration or of the nonrealization of estimated profits determined by internal factors (unadequate processing of internal activities, the existence of personnel or unadequate problems etc.) or of external factors (economic conditions, changes in the banking environment, technological progresses etc.).

Riscul operațional este considerat riscul de pierdere ce rezultă din carențe sau prăbușiri atribuibile procedurilor, persoanelor și sistemelor interne sau evenimentelor externe ale unei organizații bancare. Definiția include riscul juridic, dar exclude riscurile strategice și reputaționale și se regăsește în Noul Acord de Capital Basel II (pct. 644 din Acord).

Conceptul de risc operațional este prezent și în mediul bancar românesc, fiind prevăzut de la începutul anului 2004 în legislația bancară românească (art. 3 din Norma Băncii Naționale a României nr. 17/2003) și considerat ca fiind riscul înregistrării de pierderi sau al nerealizării profiturilor estimate, care este determinat de factori interni (derularea neadecvată a unor activități interne, existența unui personal sau a unei probleme necorespunzătoare etc.) sau de factori externi (condiții economice, schimbări în mediul bancar, progrese tehnologice etc.)

Fiecare societate bancară este nevoită să-și stabilească *propriul profil de risc operațional pentru necesități interne*, în a cărei administrare să stabilească politici specifice. Riscurile operaționale bancare sunt realități ale domeniului bancar contemporan, iar abordarea lor corectă constituie o premisă a managementului eficient și a evitării falimentului.

La baza riscului operațional specific societăților bancare stau cel puțin următoarele tipuri de **evenimente**:

a) fraudă internă (de exemplu: raportarea cu rea-credință a pozițiilor, furtul, încheierea de către salariați de tranzacții în cont propriu);

b) fraudă externă (de exemplu: tâlhăria, falsificarea, spargerea unor coduri aferente sistemelor informatice);

c) condițiile aferente efectuării angajărilor de personal și siguranța locului de muncă (de exemplu: cererile compensatorii ale personalului, nerespectarea normelor de protecție a muncii, promovarea unor practici discriminatorii);

d) practici defectuoase legate de clientelă, produse și activități (de exemplu: utilizarea necorespunzătoare a informațiilor confidențiale deținute în legătură cu clientela, spălarea banilor, vânzarea unor produse neautorizate, folosirea greșită de către clienți a produselor și serviciilor aferente sistemului “electronic banking”);

e) punerea în pericol a activelor corporale (de exemplu: acte de terorism sau vandalism, incendii, cutremure);

f) întreruperea activității și funcționarea defectuoasă a sistemelor (de exemplu: defecțiuni ale componentelor hardware și software, probleme legate de telecomunicații, proiectarea, implementarea și întreținerea defectuoasă a sistemului “electronic banking”);

g) tratamentul aplicat clienților și contrapartidelor comerciale, precum și procesarea defectuoasă a datelor legate de aceștia (de exemplu: înregistrarea eronată a datelor de intrare, administrarea defectuoasă a garanțiilor reale, documentația legală incompletă, accesul neautorizat la conturile clienților, litigii);

h) securitatea sistemului “electronic banking” (de exemplu: angajamente ale instituției de credit rezultate în mod fraudulos prin contrafacerea monedei electronice sau înregistrarea unor pierderi ori a unor angajamente suplimentare de către clienți în cazul unui acces defectuos în cadrul sistemului).

În accepțiunea legislației românești, băncile sunt obligate să ia măsuri în scopul **identificării și evaluării riscului operațional**:

a) evaluarea operațiunilor și activităților în vederea determinării celor vulnerabile la riscul operațional;

b) stabilirea unor indicatori cu ajutorul cărora să poată fi determinată poziția instituției de credit afectate de riscul operațional (de exemplu, număr de tranzacții nefinalizate, frecvența și/sau gravitatea erorilor și omisiunilor, rata de fluctuație a personalului, creșterea rapidă a activității), precum și a unor limite aferente acestora;

c) evaluarea permanentă a expunerilor la riscul operațional (de exemplu, pe baza datelor istorice legate de înregistrarea de pierderi, analizării unor scenarii diferite).

De asemenea, băncile trebuie să dispună de următoarele **proceduri de administrare a riscului operațional**: proceduri de evaluare, proceduri de monitorizare și proceduri de reducere a riscului, fie pe plan intern, prin corectarea la timp a erorilor constatate și prin introducerea unor tehnologii adecvate de procesare și asigurare a securității informațiilor, fie prin transferul riscului către alte domenii de activitate (de exemplu, asigurări împotriva unor evenimente). Tot mai multe societăți de asigurare oferă produse de asigurare a riscurilor operaționale ale băncilor, însă există numeroase impedimente în derularea de astfel de contracte de asigurare (dificila comensurare a sumei ce face obiectul asigurării, lipsa informațiilor de tip istoric în materie de riscuri operaționale etc.).

Riscul juridic asociat riscului operațional se manifestă în condițiile aplicării incorecte sau inconsecvente a prevederilor legale care afectează activitatea bancară. Monitorizarea și eliminarea efectelor riscului juridic presupune implicarea societăților bancare în formarea de personal juridic de calitate. În plus, societatea bancară trebuie să dispună de sisteme eficiente de informare în legătură cu prevederile legale cu incidență bancară și de aplicare corectă a acestora. Poate mai mult decât orice alt domeniu, mediu bancar este grevat din plin de prevederi legislative intens modificate, relativ disipate, ceea ce conferă riscului juridic noi valențe.

Problematika Acordului Basel II, și implicit a riscului operațional bancar conținut, a suscitat nu doar interesul comunității bancare internaționale, direct interesate de viitoarea aplicare a acordului, ci și pe cel al comunităților științifice. Sinoptic, acest interes s-a materializat și anterior emiterii în anul 1999 a unei propuneri consultative privind un nou cadru de măsurare a adecvării fondurilor proprii ale instituțiilor bancare active pe plan internațional, menit a lua locul primului Acord de capital Basel I.

Pe plan internațional, **Acordul Basel II** (cum este numit Cadrul revizuit de Convergență Internațională a Măsurării Capitalului și a Standardelor de Capital specifice instituțiilor bancare - International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards, a Revised Framework) conține prevederi referitoare la gestiunea riscului operațional bancar.

Ca viitor stat al Uniunii Europene de la 1 ianuarie 2007, România va trebui să aplice prevederile Acordului Basel II. Acordul în sine nu are caracter obligatoriu nici pentru țările membre ale Comitetului de la Basel și nici pentru alte state. În Europa, în virtutea unor înțelegeri de tipul gentlemen agreements, prevederile acordului sunt preluate în Directive europene obligatorii de transpus în legislația națională a statelor membre. Cerințele Basel II vor fi receptate de țările din Uniunea Europeană prin intermediul unei *directive europene*, cunoscută sub numele CAD III Capital Adequacy Directive. CAD III preia Directiva Bancară Consolidată 2000/12/EEC și Directiva de adecvare a capitalului societăților de investiții și al instituțiilor de credit 93/6/EEC, reconfigurate.

Conștiente de miza viitoarei aplicări în România a Acordului Basel II și fără a putea nega stringenta pregătire a aplicării acestuia, băncile românești și-au configurat începând cu anii 2004-2005 ***strategii de implementare a Acordului Basel II.*** Diferite în funcție de opțiunea fiecărei societăți, pregătirile pentru aplicarea acordului se referă la perfecționarea personalului propriu, la dezvoltarea unor metodologii specifice de monitorizare a riscurilor în accepțiunile acordului, la adaptarea programelor informatice sau contractarea altora specializate în domeniul noului acord.

Nu doar fiecare societate bancară în parte (persoană juridică română sau sucursală a unei bănci străine) și-a pregătit “terenul” pentru aplicarea Acordului Basel II. Banca Națională a României în calitate de bancă centrală a statului român și autoritate națională de supraveghere bancară a demarat în luna iulie 2005 un proiect prealabil de implementare a prevederilor Noului Acord de Capital Basel II. În cadrul proiectului, Banca Națională a României cooperează cu Ministerul Finanțelor Publice, Comisia Națională a Valorilor Mobiliare și Asociația Română a Băncilor.

Inițiativa băncii centrale este salutară, în condițiile în care problematica Acordului Basel II este foarte complexă și va induce la nivelul societăților bancare provocări specifice în implementare. O importantă cerință pentru implementarea acordului o reprezintă adaptarea legislației românești în domeniu, Băncii Naționale a României revenindu-i responsabilități sporite în acest sens. În plus, pentru aplicarea cu succes a acordului este necesară cunoașterea impactului aplicării acestuia în mediul bancar românesc. În acest sens, în cadrul proiectului se intenționează realizarea unui studiu de impact cantitativ, în prima fază pentru abordarea standardizată prevăzută de acord. Este vorba despre o simulare a aplicării prevederilor acordului, menită să determine impactul cantitativ pe care îl va avea asupra capitalului minim reglementat al băncilor.

Exercițiul privind studiul de impact cantitativ la nivelul sistemului bancar românesc este preconizat a se desfășura în prima parte a anului 2006. Concluziile simulărilor vor constitui elemente importante în adaptarea legislației naționale care va prelua prevederile Noului Acord de Capital.

Acordul Basel II care introduce obligativitatea calculării capitalului minim al băncilor și în funcție de riscul operațional, se compune din trei piloni care se sprijină mutual:

- **Pilonul 1** reglementează cerințele minime de capital necesare pentru acoperirea unor riscuri specifice activității bancare: risc de credit, risc de piață și risc operațional;
- **Pilonul 2** este reprezentat de procesul de supraveghere prudențială, care impune autorităților de supraveghere naționale să se asigure că băncile dispun de proceduri interne sănătoase de evaluare a riscurilor proprii;
- **Pilonul 3** urmărește întărirea disciplinei de piață prin creșterea transparenței financiare a băncilor.

Acordul Basel I (International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards adoptat în anul 1988) este considerat inadecvat mediului bancar contemporan, datorită insuficiențelor instrumente pe care le configurează în supravegherea instituțiilor de credit ce acționează pe teritoriul unui stat național. Din punct de vedere tehnic, al metodologiilor pe care le promovează, Acordului Basel I i se reproșează rigiditate în determinarea riscului de credit la nivelul instituțiilor de credit, ignorarea riscului operațional, insuficienta particularizare a relațiilor cu clienții etc.

Acordul Basel II propune *trei metodologii de măsurare a cerințelor de fonduri proprii pentru riscul operațional*:

1. **Abordarea indicator de bază.** Abordarea indicator de bază este cea mai simplă dintre metode. După cum arată și numele, în cazul său se utilizează un singur indicator de risc, la nivelul unei bănci, pentru a se calcula cerințele de fonduri proprii. Băncile care utilizează această abordare trebuie să dețină fonduri proprii pentru acoperirea riscului operațional, corespunzând unui procent fix din venitul lor mediu anual înregistrat în ultimii trei ani. Acest procent (denumit alfa) a fost stabilit de Comitetul de la Basel la nivelul de 15%. Băncile trebuie să aibă capital pentru riscul operațional egal cu media ultimilor trei ani a veniturilor brute anuale multiplicat cu un procent *alfa*, stabilit de Acordul Basel II la 15% ($K_{MIB} = [(\sum VB_{1,2,3} \times \alpha)]/n$, unde K_{MIB} = capitalul băncii privind riscul operațional cerut potrivit abordării indicator de bază, $VB_{1,2,3}$ = venitul brut al ultimilor trei ani; α = coeficient stabilit prin Acordul Basel II la 15%, $n=3$ ani). Abordarea are avantajul că se poate implementa ușor și este aplicabilă tuturor băncilor. Este foarte potrivită pentru băncile mici care au un portofoliu relativ simplu de activități. Dezavantajul său este că nu răspunde caracteristicilor și cerințelor specifice ale băncilor.

2. **Abordarea standard.** Abordarea standard presupune gruparea activităților băncilor în opt categorii: finanțarea întreprinderilor, activități de negociere pe cont propriu, activități de detaliu (retail), activități desfășurate cu clienți profesioniști, plăți și decontări, servicii de agent, gestiune de active, activitate de intermediere financiară în contul clientei de detaliu (retail brokerage). Venitul brut pentru fiecare categorie de activități (business line) este considerat ca reprezentând un indicator al expunerii la riscul operațional. Cerința de fonduri proprii se determină separat pentru fiecare categorie, prin aplicarea unui coeficient specific (denumit beta) asupra venitului brut. Coeficienții beta sunt cuprinși între 12% și 18% (finanțarea întreprinderilor 18%, activități de negociere pe cont propriu 18%, activități de detaliu (retail) 12%, activități desfășurate cu clienți bancari 15%, plăți și decontări 18%, servicii de agent 15%, gestiune de active 12%, activitate de intermediere financiară în contul clientei de detaliu retail brokerage 12%). Capitalul bancar minim cerut în această abordare este $K_{MS} = \{\sum_{an=1-3} \max[\sum (VB_{1-8} \times \beta_{1-8}), 0]\} / 3$, unde K_{MS} = capitalul băncii privind riscul operațional cerut potrivit abordării standard; VB_{1-8} = venitul brut anual (pentru fiecare din cei trei ani) pentru fiecare din cele opt activități bancare de bază; β_{1-8} = procentajul fixat prin Acordul Basel II pentru cele opt tipuri de activități bancare. Comparativ cu metoda precedentă, abordarea standardizată reflectă mai bine diferențele în profilul de risc al băncilor și reprezintă o etapă intermediară spre adoptarea metodelor mai avansate de tipul măsurătorilor avansate.

3. **Abordarea măsurători avansate.** Abordarea măsurătorilor complexe are caracteristic faptul că cerințele de fonduri proprii sunt calculate pe baza datelor interne ale băncilor privind pierderile operaționale. Potrivit acestei abordări, băncile pot utiliza o metodologie sau o combinație de metodologii, cu condiția respectării unor criterii de eligibilitate. În cadrul acestei metodologii se includ cele bazate pe volatilitatea veniturilor, cele bazate pe evaluarea activelor, modelele parametrice etc.

În ceea ce privește categoriile de *evenimente generatoare de riscuri operaționale*, Acordul Basel II prezintă o listă a evenimentelor generatoare de pierderi operaționale, în care sunt definite principalele evenimente de risc operațional. Această tipologie a riscurilor nu este însă exhaustivă, în acord arătându-se caracterul de generalitate al clasificărilor.

Societățile bancare vor avea posibilitatea în cazul aplicării acordului în a opta pentru una dintre cele trei metodologii menționate de măsurare a riscului operațional. Istoric, băncile au acceptat riscul operațional ca o componentă necunoscută a costurilor. Pentru bănci este foarte greu să identifice riscul operațional, nivelul și sursele sale multiple.

Potrivit studiilor realizate de Banca Națională a României, în luna noiembrie 2005 la nivelul societăților bancare din România se constată următoarea situație în ceea ce privește tipul de abordare a riscului operațional:

- 17 bănci au ales să adopte abordarea indicator de bază pentru întreg portofoliul de plasamente;
- 13 bănci au ales să adopte abordarea standard pentru întreg portofoliul de plasamente;
- 2 bănci au ales să adopte abordarea măsurătorilor avansate pentru întreg portofoliul de plasament;
- 2 bănci nu s-au decis.

Societățile bancare au adoptat într-o foarte mică măsură cea de-a treia formă permisă în determinarea riscului operațional bancar: aceea a măsurătorilor avansate. Chiar dacă marea majoritate a băncilor au adoptat metoda cea mai simplă în determinarea riscului operațional, de bun augur este opțiunea unui număr semnificativ de bănci pentru metoda standard în evaluarea riscului operațional. În acest fel se asigură premisele trecerii spre metoda măsurătorilor complexe, considerată forma superioară și eficientă, dar totodată și dificil de implementat, în monitorizarea riscului operațional bancar.

Stadiul actual în pregătirea viitoarei aplicări a Acordului Basel II în sistemul bancar românesc relevă societăți bancare conștiente de importanța momentului și o bancă centrală preocupată de monitorizarea demersurilor de aplicare a acordului. Cu toate acestea, aplicarea acordului nu va fi deloc facilă, ea presupunând importante grupări de resurse ale societăților bancare și atitudini potrivite ale Băncii Naționale a României.

Bibliografie

1. Bardoloi S., (2004), *Measuring Operational Risk: The Data Challenges*, Banking and Technology New Service Network, England
2. Bichi C., (2003), *Basel II și riscul operațional*, Piața Financiară, nr. 11; Bichi C., (2004), *Basel II, versiune finală*, Piața financiară, nr. 7-8
3. Cem K., Taylor M.W. (2000), *Toward a New Global Banking Standard. The Basel Committee's Proposals*, Finance & Development
4. Danielsson J., Enbrechts P., Goodhart Ch., Keating C., Muennich F., Renault O., Shin H.S., (2001), *An Academic Response to Basel II*, Special paper no. 130, LSE Financial Markets Group and ESRC Research Centre, may, ISSN 1359-9151-130
5. Georgescu F., (2005), *Stadiul pregătirii pentru aplicarea reglementărilor Basel II în sistemul bancar românesc*, prezentare la seminarul Managementul riscurilor în perspectiva Basel II, ediția a II-a, organizat de Finmedia
6. Georgescu F., (2006), *Stadiul pregătirii pentru aplicarea reglementărilor Basel II în sistemul bancar românesc*, prezentare la seminarul Managementul riscurilor în perspectiva Basel II, ediția a III-a, organizat de Finmedia
7. Hellman T.F., Murdock K.C., Stiglitz J.E., (2000), *Liberalization, Moral Hazard in Banking and Prudential Regulation: Are Capital Requirements Enough?*, American Economic Review, American Economic Association, vol. 90 (1), pp. 147-165
8. Kupiec P.H., (2001), *The New Basel Capital Accord: The Devil is in the (Calibration) Details*, IMF Working Paper, nr. 113
9. Lăzărescu S., (2005), *Noul Acord de la Basel – prezentare de ansamblu*, Tribuna Economică, nr. 21
10. Mestchian P., (2005), *Advances in Operational Risk: Firm-wide for Financial Institutions*, Second Edition, Incisive Media Ltd., London, UK

11. Ong M.K., (2005), The Basel Handbook: A guide for Financial Practitioners, Incisive Media Ltd. With KPMG, London, UK
12. Pavel C., Taudor A., (2004), Basel II: autoevaluare la sânge, Revista e-finance, nr. 43
13. Popa A., Vasilescu L.G., Fira B., (2005), Posibile implicații ale introducerii Acordului Basel II în România, Analele Universității din Oradea, Oradea
14. Rochet J., (1992), Capital Requirements and the Behavior of Commercial Banks, European Economic Review, 36, pp. 1137-1178
15. Socol A. (2005), Contabilitatea și gestiunea societăților bancare, Editura Economică, București
16. Șerban M., (2002), Acordul II de la Basel. Riscuri noi pentru bănci, Piața financiară, nr. 12
17. Tulin P., (2004), Sistemul bancar românesc nu e pregătit pentru Basel II, Revista e-finance, nr. 43
18. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards – a Revised Framework (sau Acordul Basel II), (2004), Basel Committee on Banking Supervision
19. Norma Băncii Naționale a României nr. 17/2003 privind organizarea și controlul intern al activității instituțiilor de credit și administrarea riscurilor semnificative, precum și organizarea și desfășurarea activității de audit intern a instituțiilor de credit, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 47/2004